

Acta Beregsasiensis

2010/2

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2010
IX. évfolyam, 2. kötet
Том ІХ, № 2
Volume IX, № 2

УДК 001(477.87)
ББК 72.4(4УКР-43АК)
А-19

Az Acta Beregsasiensis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos kiadványa. Jelen kötet a 2010-es év első felének magyar, ukrán, angol és német nyelvű tanulmányait foglalja magába. Az intézmény tanárai, hallgatói, valamint külföldi tudósok munkáit publikáló kötet a nyelv- és irodalomtudomány, a történelem, pedagógia, biológia, gazdaság és más tudományágak különböző területeit öleli fel.

www.kmf.uz.ua/hun114/index.php/kiadvanyaink/110-a-ii-rakocz-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkoenye

SZERKESZTÉS: *Kohut Attila, Penckófer János*

KORREKTÚRA: *G. Varcaba Ildikó*

TÖRDELÉS: *Garanyi Béla*

BORÍTÓ: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: *dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán*

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN: 978-966-2595-01-7

© A szerzők, 2010

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Történelem- és társadalomtudomány

BOCSKOR ANDREA: A Rzeczpospolita és korának képe az ukrainai történelemtankönyvekben	9
KOSZTYÓ GYULA: Kárpátaljai régészeti kutatások 1945–1991 között a kárpátaljai magyar sajtóban	29
VÁRADI NATÁLIA: 1956-os deportálások a Szovjetunióba (a KGB dokumentumai alapján)	39
BARÁTH JULIANNA: Thököly-iratok a Kárpátaljai Állami Levéltárban	57
BRAUN LÁSZLÓ: Kálvin János társadalmi és politikai nézetei	63
MAROSI ISTVÁN: Firczák Gyula (1836–1912) munkácsi püspök élete és munkásságának súlypontjai	75

Nyelv- és irodalomtudomány

GAZDAG VILMOS: A magyar nyelvjárásokra gyakorolt szláv hatások vizsgálata (Tudománytörténeti vázlat)	91
MIZSER LAJOS: Kis- és Nagybégány családnevei	99
SEBESTYÉN ZSOLT: Elpusztult falvak névmagyarázatai a történelmi Bereg megyéből ...	107
VÍGHNÉ SZABÓ MELINDA: Lexikalisch-semantische Untersuchung des Baltendeutschen mit dem Standarddeutschen	115
BRENZOVICS MARIANNA: Az erő tárgya és alkalmazója. Heidegger Antigoné-értelmezése	129

Oktatás, képzés, iskola

BOROS LÁSZLÓ: Állami és magángyűjtemények Kárpátalja területén 1877 és 1918 között	133
SZAMBOROVSKYKNÉ NAGY IBOLYA: Az iskolairányítás szakmai átalakítására tett próbálkozás a Szovjetunióban (1982–91)	139
ILONA HUSZTI–MÁRTA FÁBIÁN–ERZSÉBET BÁRÁNY: Fifth graders' receptive skills in English and Ukrainian	153

LECHNER ILONA: Spielerische Arbeitsformen im Fremdsprachunterricht Schlussfolgerungen einer empirischen Untersuchung	163
---	-----

Gazdaság, biológia

ТОВТ ЙОЖЕФ: Регіоналізм, як філософія входження в Європейський Союз через розбудову місцевого господарства та території.	175
DR. SZPÁSSZKY GÁBOR: A beruházások fejlődése Kárpátalja népgazdaságában	181
HADNAGY ISTVÁN: A megújuló energiaforrások felhasználásának lehetőségei és jelenlegi helyzetük Kárpátalján	187
MELYNCSOK ADRIENN: A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának (Corporate social responsibility) bemutatása és helye a mai gazdasági életben	195
PINTÉR ÁKOS: Az európai poszt szocialista országok légi személyközlekedésének jellemzői, közelmúltbeli változásai	205
GÉCSE MÁTYÁS: Alanyhasználat Ugocsa és Bereg megyék kajszi természetében	223
GORONDI TAMÁS–ILLÁR LÉNÁRD: A Borzsa-folyó puhatestű faunájának vizsgálata a benei szakaszon	229

Könyvekről

SÉRA MAGDOLNA: Tannyelvválasztás a kisebbségi régiókban. Tájékoztató füzet szülőknek és pedagógusoknak	239
MOLNÁR ANITA: Az Üveghegyen innen. Anyanyelvváltozatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés	241
<i>Eseménynaptár</i>	244

BRAUN LÁSZLÓ*

Kálvin János társadalmi és politikai nézetei

Eszmei változások és a reformáció

Rezümé Kálvin Jánosnak a reformációban betöltött szerepe elvitathatatlan. A nagy reformátor jelentősége jóval túllépte a korát és a későbbi időszakokra is óriási hatással volt. Kálvin társadalmi és politikai gondolatai teológiai-etikai nézeteiből magyarázhatóak. A kálvini eszmék nem a világ folyásának békés szemléletére helyezik a fő hangsúlyt, hanem annak pozitív átalakítására. A cél nem egy teljesen új életforma és szemlélet bevezetése, hanem az állandó, örök értékek gyakorlati alkalmazása. Figyelemreméltó, hogy öt évszázad elteltével is mennyire időszerűek Kálvin János eszméi, s nem csupán egyházi értelemben, hanem a mindennapi, gyakorlati életben úgyszintén.

Резюме Суспільні та політичні погляди Жана Кальвіна. Роль Жана Кальвіна у подіях Реформації є незаперечною. Ідеї великого реформатора переросли його епоху та значно вплинули і на наступні віки. Суспільні та політичні погляди Кальвіна впливають із його теологічних і етичних постулатів. Вчення діяча спрямоване не лише на спостереження і відображення подій у світі, а й на його позитивне перетворення. При цьому мета його ідей – практичне застосування у житті вічних цінностей, а не впровадження нового способу життя і світогляду. Варте уваги те, що навіть через п'ять століть погляди Кальвіна залишаються актуальними не тільки у теологічному розумінні, а й у повсякденному, практичному житті.

A változások változásokat hoznak

A reformáció kialakulásának és terjedésének a tanulmányozásakor megfigyelhetjük, hogy számos jelentős és sorsdöntő változás hatott a XV–XVI. századra. Ilyenek voltak például a nagy földrajzi felfedezések, a változatlanul hitt világ kiterjedése és kiteljesedése; a könyvnyomtatás elterjedése. Az információ átadása, valamint terjesztése felgyorsult, hatékony és megbízható lett rendszere; Változásokat hoztak a török hódítások Dél- és Közép-Európában – a kor felfogása szerint az emberi bűnökért szükségszerűen Istentől kimért büntetés. Molnár Antal konkrétan a reformáció kialakulásának alaptényezői közül három fontos elemre hívja fel a figyelmet. A már említett könyvnyomtatás, az *egyik legnagyobb információs forradalom* mellett a szerző arról ír, hogy átalakultak a híveknek és a papság egy részének az egyházzal szembeni elvárásai, s a közbenjáró egyház helyett lelkipásztori egyházra volt szükség. Ezenkívül átformálódtak az államok uralkodó elitjeinek az egyház és az állam viszonyáról alkotott elképzelései.¹ Mindez összességében erősen megváltoztatta az emberi gondolkodást, valamint a világról, Isten és az ember viszonyáról korábban alkotott fogalmakat. Mi is volt a kiindulópontja az akkori változásoknak? Vajon az eszmék megjelenése hatott-e a társadalomra, vagy a gazdasági-politikai események befolyásolták az új ideológiák megjelenését?

A materialista történelemszemlélet mindenképpen az utóbbit fogadja el, tehát az anyag általánosan mindennek a kiindulópontja. Ez azt jelenti, hogy felkelések (a marxista osztályharc elmélete), háborúk, esetleg a földrajzi felfedezések következtében megváltozott életviszonyok követelték meg a helyzethez idomuló másfajta gondolkodást és a társadalmi-gazdasági változást (a termelési viszonyok és a termelőerők helyzetének a megváltozása). Max Weber ezt *naïv történelmi materializmusnak* nevezi, amikor a *gazdasági helyzet „tükrözéseként”* vagy *„felépítményeként” születnek meg ilyenfajta eszmék.*² Személyesen – bár ez nem kizárólag szubjektív álláspont – az eszmék hatását tartom elsődlegesnek, hiszen amihez hozzákezdünk, azt előtte már megterveztük gondolatainkban. Hasonlóképpen van ez társadalmi viszonylatban is.

* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, tanár.

¹ Molnár Antal: Luther Márton reformjai. História. 2005/9. szám. 12. o.

² Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Gondolat Kiadó. Budapest, 1982, 53. o.

A reformációval, de az egész XV–XVI. században lezajlott változásokkal kapcsolatban is az eszmei hatást tarthatjuk elsődlegesnek. Egy olyan tudásfelhalmozódás jelenik meg a XV. század végére és a XVI. század elejére, amit a kor elavult uralkodó közgondolkodása nem tudott kordában tartani és terjedésüket sem volt képes visszatartani. Az új, fejlődést előidéző gondolatok nem egyszerre jelentek meg, hanem fokozatosan épültek be a társadalomba. Igaz, nagyon sok az új elméletek közül nem vált általánosan elfogadottá, sőt, némelyiket üldözték. Mint ahogyan a folyók felgyülemelő víztömege szakítja át a gátat, úgy törte keresztül a régi, megrögzött gondolkodás gátját az új ideák sokasága.

A társadalomban már a nagy változások előtt megjelentek az új nézetek a természettudományokban és a vallási életben. A reneszánsz művészet és gondolkodás számos újítást hozott, aminek egy része nehezen volt összeegyeztethető a kor közfelfogásával. Amíg mi általában az akkori művészeti alkotásokat emeljük ki, nagyon sok mindent eszmeileg is előkészítettek a későbbiek számára. A középkori hajózást az említett időszakban jelentősen befolyásolta a ptolemaioszi térképészet újrafelfedezése és az előzményévé vált a későbbi nagy utazásoknak. A reneszánsz idők egyik alapvető nyelvtani problémája A. A. Reformatszki szerint a nemzeti nyelvek létrehozása és fejlesztése volt. Dante *De vulgari eloquentia* (1306), *A nép nyelvén való ékesszólásról* című latinul írt művében kifejti, hogy a világi nyelvet, a népi helyezi előtérbe a latinnal szemben, s nem a holt nyelvet, hanem az élőt kívánja irodalmi rangra emelni.³ A nemzeti nyelv hivatalos, állami és vallási szintű elfogadásának a követelése ugyancsak megjelenik Husz Jánosnál és követőinél is. Az igazi áttörést mégis a XVI. századi reformáció hozta meg, elsősorban Luther Márton német nyelvű Bibliája (1534). Innen kezdődött el a nemzeti irodalmak és művészetek virágzása, s amelyek szintje egyben a különböző nemzetek műveltségi fokát jelentette.⁴ Egy másik fontos probléma is felvetődött a reneszánsz idején, mégpedig az antik nyelvészeti örökség felülvizsgálása. A reformáció idején kapott ez is igazán nagy jelentőséget, amikor a protestánsok a Biblia görög és héber eredeti szöveget tanulmányozták, míg a katolikusok a latin fordítást (Vulgata) tekintették mértékadónak.⁵

Sokszor elkülönítjük az újszerű gondolkodást és hatásuk szerint osztjuk fel azokat politikai-gazdaságra és vallási-eszmei irányzatokra. Abban az esetben, ha azok eredményét nézzük, azaz az emberi közösségekre gyakorolt hatásukat, akkor egységesen lehet szemlélni a gondolatok szerepét. Mivel a vallás a középkorban mindenre kiterjedt, úgy a reformáció következményei nem csak a protestáns országokra, illetve felekezetre voltak érvényesek. A katolicizmusnak reagálnia kellett a reformáció kihívásaira, s ezáltal maga is változott. Ennek jellegzetes példája a tridenti zsinat határozatai. A földrajzi felfedezések, amelyek kiindulópontja és legnagyobb haszonélvezője Portugália és Spanyolország volt, nem kizárólag a katolikus közösségek életét befolyásolta, sőt, nem is csak a tengermelléki népek életét változtatta meg. A változásokat és a fejlődést elősegítő gondolkodás gyakorlati megvalósulása összefüggő és általános hatású volt.

Az új, termékeny, fejlődés irányába ható gondolkodás tehát vallási-eszmei vagy természettudományi jellegétől függetlenül mély benyomást gyakorol a társadalomra és pozitív irányba mozdítja el azt. Ezek a különböző közösségekben és térségekben más-más módon, illetve erővel nyilvánulnak meg, de a változást nem lehet pusztán egyik vagy másik gondolati irányvonalnak tulajdonítani. Egyes helyeken az egyik, máshol a másik típus hat erőteljesebben. Olykor az is előfordul, hogy egy bizonyos időszakra valamely eszme uralma vagy az ellene vívott harc a jellemző, máskor inkább a tudományos felfedezések kerülnek előtérbe. Azonban minden esetben kettős hatásról van szó, amikor az eszmék és felfedezések kiegészítik és inspirálják egymást. Ezért elkülönítésük inkább szakmai lehet a pontosabb tanulmányozás érdekében, de együttesen szolgálják az emberi közösségek

³ www.lib.jgytk.u-szeged.hu. A reneszánsztól a XVIII. századig.

⁴ Frantisek Palacký: A huszitizmus története. Európa Könyvkiadó. Budapest, 1984. 44. o.

⁵ Tóth István György: A tridenti zsinat. Rubicon történelmi magazin. 1991/6. szám. 13. o.

fejlődését. Léteznek, természetesen, negatív gondolatok és pusztító felfedezések is, amelyek felgyülemlése az emberiség tragédiáihoz, a diktatúrákhoz és a háborúkhoz vezetnek.

Mind a fejlődés irányába ható pozitív, mind az előrehaladást gátló negatív gondolkodás folyamatosan jelen van a társadalomban. Amikor már egy olyan szintet ér el mennyiségileg vagy akár a gondolatok összhatásaként minőségileg (elég egy „forradalmi” gondolat), amely megrengeti az addig hatalmi pozícióban levő tradíciókat, amit a társadalom a régi módon nem tud befogadni, akkor kezdődnek el a változások, a közösségek, de akár az egész emberiség sorsfordulói. Ezek a fordulópontok nemcsak egyszerűen lezajlanak, hanem következményképpen végérvényesen megváltoztatják a társadalmakat. A közösségek régi életformája nem tartható tovább, ennél fogva tradicionálisan irányítani sem lehet azokat. A változások más munkát, hozzáállást és berendezkedést követelnek meg. Ezért a változások eredménye maga a változás.

Mivel a fentebbiekben a gondolatok egységét emeltük ki, mindenképpen említést kell tennünk a társadalmi igények szerepéről is. Számos reformkezdeményezés és tudományos felfedezés merült feledésbe azért, mert a viszonyok, a társadalmi közfelfogás még nem volt befogadóképes az újításokra. Az adott pillanatot, az egyes események beteljesülését az emberiség múltjában és amelynek a megléte szükséges az új, pozitív gondolkodás elfogadására, nevezhetjük akár történelmi időszerűségnek is. Viszont maguk az új gondolatok teremtik meg idővel a megfelelő viszonyokat, a társadalmi igényt. A gondolatok megszületése és organikus fejlődése a növény és a talaj viszonyához hasonlítható. Ha a mag életképes és megfelelő a táptalaj, akkor nagyra nő és jó termést hoz, ellenkező esetben viszont kiszárad.

Amikor az új gondolkodás megjelenését egyes személyekhez kötjük, akkor is inkább arról van szó, hogy a társadalomban meglévő újszerű, tradicionálissal gyakran ellentétes gondolatokat valaki összefoglalja, rendszerezi, kifejti és kibővíti. Mindennek a megjelenése egyszerre történik horizontálisan és vertikálisan, azaz a tömegek számára közérthetően, valamint tudományos mélységben. Mindazonáltal nem vethető el az egyén vezető és alkotó szerepe a társadalomban, hiszen az említettek végrehajtásához nagyfokú tudományos érzékenységgel és tekintélyes mennyiségű szerzett tudással, s még számos más érvényre juttatott emberi tulajdonsággal (pl. bátorsággal, tehetséggel) kell rendelkezni.

Törvények, kötelességek, jog, erkölcs

Kálvin Jánosnak a reformációban betöltött szerepe elvitathatatlan. A nagy reformátor jelentősége azonban jóval túllépte a korát és a későbbi időszakokra is óriási hatással volt. A Kálvinról megjelent írások különböző szempontokból tanulmányozzák személyét és munkáit – a tisztán teológiai nézetektől, a történelmi leírásokon keresztül a gazdasági és politikai befolyásáig. Természetesen, számos munkában ezek a nézőpontok együttesen szerepelnek, hiszen elválaszthatatlanok. A reformátor társadalmi és politikai gondolatai is a teológiai-etikai nézeteiből magyarázhatóak. Figyelemreméltó, hogy öt évszázad elteltével is mennyire időszerűek Kálvin János eszméi, s nem csupán egyházi értelemben, hanem a mindennapi, gyakorlati életben úgyszintén.

A kálvini nézetek közvetett hatása a gazdasági viszonyokra és a polgári életmódra napjainkban is jól kimutathatóak. A mai szemlélet szerint az újkori törvénykezés és az állami berendezkedés nem a reformátor nézeteiből eredeztethető, de az a társadalmi és gazdasági rend, amely tevékenysége során kiépült Genfben, nagyon sokak számára példává lett. A több mint két évtizedig tartó kálvini reformáció nemcsak a hitélet megújítását jelentette az egyházon belül, hanem a mindennapi polgári élet megújulásához is vezetett.⁶

Kálvin János legjelentősebb műve, az *Institutio (A keresztyén vallás rendszere)* először 1536-ban jelent meg latin nyelven Baselben, majd 1541-ben franciául is kiadták.

⁶ Dr. Huszár Pál: Kálvin János. Kálvin Kiadó. Budapest, 2009. 53. o.

Élete során folyamatosan dolgozott rajta, a végleges latin nyelvű változat 1559-ben került kiadásra Genfben. Kálvin fő munkájában összefoglalta nézeteit, Isten- és világszemléletét. A reformátor mindig mindent Istenhez mérve vizsgált, ő jelentette az egyedüli kiindulópontot.

A törvények magyarázatát Kálvin határozottan megfogalmazott alapoktól kezdi: Istennek és önmagunknak a megismeréséből. A törvényekről szólva azok fontosságát és nélkülözhetetlenségét Ádám – s ezzel együtt az egész emberiség – bűnbeesésével magyarázza: „... Ádám, Isten képe és hasonlóságára teremtett (I. Móz. 1:27.), azaz bölcsességgel, igazsággal (iustitia) és szentséggel ruházott fel és ezek által a kegyelmi ajándékok által olyan közössége volt Istennel, hogy Őbenne örökké élhetett volna, ha természetének ebben az Istentől kapott romlatlanságában megmaradt volna. De amikor bűnbe esett (I. Móz. 3:1-6.), az Istennek ez a képe és hasonlatossága eltörődött és elenyészett róla... Ezenfelül Istentől messzire elszakadt és teljességgel elidegenedett... Nem marad tehát az embernek semmi alapja arra, hogy igaz voltát, erejét, életét és üdvösségét önmagában keresse, mert minden egyedül csak Istenben van meg...”.⁷ Kálvin írásában rámutatott, hogy az igazság, s ezzel együtt a törvénykezés is csak Istentől eredeztethető, s így a törvényi hatalom fensőbbége mellett állt ki. Maga az értelem isteni ajándék, ami képessé teszi az embert a jó és a rossz megkülönböztetésére.⁸ Megfogalmazása szerint Isten az igazság utáni vágyat vetette el az emberekben. Különbséget tesz a leírt és az íratlan törvények között, azáltal azonban, hogy a bennünk lévő törvényt – a lelkiismeretet – Istentől eredőnek tartja, magasabbra helyezi azt minden ember által írott törvénytől. Lényegében az erkölcsök magasabb fokát jelenti az állami törvénykezés felett, ami ezáltal jelentősen különbözik a mai közfelfogástól. A jelenben a morális vétségek mindössze a közösség rosszallását váltják ki, de jogilag nem büntethetőek. Kálvin Isten büntetésére figyelmeztet minden egyes rossz tettünkért vagy akár gonosz kívánságért: „Mert ha néha a külszín szerint mutatunk is valami jót, lelkünknek ez a belső érzülete mégis megmarad a maga tisztátalanságában és gonosz elferdültségében. Pedig elsősorban ez, sőt helyesebben szólva csak ez esik Isten ítélete alá, aki nem a külszín szerint ítél, hanem a szívnek titkait nézi. (I. Sám. 16:7. – Jer. 17:10).”⁹ Az írott törvényeket nem az emberi fejlődés egyik csúcsteljesítményeként tartja számon, hanem az emberi kevélység kényszerű utóhatásaként értelmezi.

Az írott törvények elemzését a tízparancsolat magyarázatával kezdi, amelyet minden törvénykezés alapjának tart. Egyfajta alkotmánynak, amelyre ráépülnek a szabályok és maga az igazságosság. A tízparancsolat két tábláját jelentésük szerint felbontja az első négy és a következő hat parancsolatra. Abban különbözik a törvények mai jogi felosztásától, hogy amikor azokat jogok és köteleességek szerint taglaljuk, abban első helyen állnak a köteleességek, s utána az emberi jogok. A parancsolatokat, s így a törvényeket is köteleességek sorozatának tartja Kálvin. A nagy reformátor szerint az első része a parancsolatoknak Istennel szembeni, a második rész pedig a szeretetből kifolyó köteleességeinket tartalmazza.¹⁰

A VIII. parancsolat „Ne lopj!” felszólítása előfeltételezi a magántulajdont. Erre azonban nem úgy tekint, mint meglévő adottságra. A társadalom tagjainak fokozott morális felelősséggel kell viszonyulniuk egymás tulajdonához. Kálvin szerint az anyagi javak Isten kegyelmének jelei, de csak abban az esetben, ha úgy osztják el azokat, mint Isten a saját javait. Szegénység és gazdagság egyaránt a hit próbatétele, mindkettő hatalmas erkölcsi felelősséget jelent. Kálvin tehát nem képviselte sem a magántulajdon teljes egyéni sérthetetlenségét, sem a magántulajdont elvető kommunizmust. Értelmezésében a tulajdonnak a közösség szolgálatában kell állnia, mert ami adomány, az mindig feladat is.¹¹

⁷ Kálvin János Institúciója. Fordította: Dr. Victor János. Kossuth Nyomda. Budapest, 1995. 24–25. o.

⁸ Válogatás Kálvin János műveiből. Összeállította: Dr. Bolyki János. Kálvin Kiadó. Budapest, 1996. 119. o.

⁹ Kálvin János Institúciója. 24. o.

¹⁰ Uo. 28. o.

¹¹ Joachim Staedtke: Kálvin János. Megismerés és formálódás. Vásárosnamény, 2009.

A X. parancsolatot, „...hogy a másét ne kívánjuk...”, Kálvin a kötelességtudat egyik alapjának tekinti. A tilalmat úgy is értelmezi, hogy mindenkinek el kell végeznie a saját helyén a feladatát és szükséges teljesítenie a feljebbvalók utasításait, ezáltal segítenie a többi embert, magának a közösségnek a működését.¹² A társadalomban azonban ennek kölcsönösen kell működnie, azaz a kötelességteljesítésnek minden szinten érvényesülnie kell. A magyarázatokba beépül a magas hivatástudat mintája és egyben a kölcsönös felelősségvállalás, amely független a társadalmi pozíciótól. Az egyén életében egy olyan személyes feladatnak a kialakulása, mint a hivatás, a tőkés viszonyok létrejöttében nélkülözhetetlen volt. Max Weber a reformáció óriási teljesítményének tartotta annak a felfogásnak a meghonosodását, hogy megnövekedett az evilági, hivatás szerint végzett munka erkölcsi hangsúlya, amelyet még Luther fektetett le a Bibliára hivatkozva.¹³ A munka etikáját Kálvin is megfogalmazta a nézeteiben. A szemlélődő életmóddal kapcsolatban szkeptikus volt. A hívőnek nem kolostorba kell vonulnia, hanem munkájával a világi életben kell részt vennie és megváltoztatni azt. Kálvin egyetértett Pál kijelentésével: „*ha valaki nem akar dolgozni, ne is egyék*” (2 Tessz. 3:10). Nézeteiben jelentőssé vált a világi munka, s ettől új jelentést kapott a középkori jelmondat: *laborare est orare – dolgozni annyi mint imádkozni*.¹⁴ A munka már nem csupán megbízatást jelentett a pozitív értékelése után, hanem isteni eredetűnek tekintette azt és méltóságra emelte. Azonban az Isten kegyelme nem magukban a dolgokban nyilvánulnak meg, hanem a dolgok segítségével a tevékeny ember törekszik arra. Ezzel a nézettel kizárta a munka bálványozását, de a lustaság igazolását is, valamint azt, hogy a munkát kereskedelmi árucikként értékeljék.¹⁵ Minden munka Isten dicsőségére végzett cselekedet.

Kálvin János az erkölcsi nagyság mellett folyamatosan hangsúlyozza az emberi gondolatok tisztaságának a fontosságát. Mivel elsősorban nem az emberi, hanem Isten büntetését emeli ki elkövetett vétkeinkért, ezért semmi sem maradhat titokban, még „...*a szív legbenső érzelmei sem*”.¹⁶ Keresztény embernek tehát még a gondolatai sem lehetnek rosszak.

A törvények betartásának állandóságára is felhívja Kálvin a figyelmet. Szerinte nem az egyes tetteink, hanem a parancsolatokhoz igazított életünk jelenti a törvényes létet. Nem arra törekedett tehát a nagy reformátor, hogy minden élethelyzetet papírra vessen – mint teszik ezt korunk jogászai –, hanem az alapelvekből, a parancsolatokból kiindulva olyan irányt mutatott, amelyek a társadalom minden egyes tagjára és minden formában érvényes volt.¹⁷

A törvények feladatát Kálvin három pontban foglalta össze:

1. Megmutatja az Isten igazságát, vagyis mit követel Isten tőlünk.
2. Rákényszeríti a vétkezőket a törvény betartására a kilátásba helyezett büntetés által, mivel a „kikényszerített és kierőszakolt igazság” szükséges az emberi társadalom szempontjából, annak a nyugalmát biztosítja a törvény.
3. A hívőket figyelmezteteti a helyes útra, ami állandó ösztönző erőként hat a megfelelő irányba.

Kálvin idejében a polgárok hétköznapijaival, magánéletével kapcsolatban szigorú előírások születtek Genfben. A puritán életvitelnek megfelelően bezárták a kocsmákat¹⁸, betiltották a pazar lakomákat, a nyilvános mulatozásokat, táncvigalmakat. Szabályozták a nők és a férfiak viseletét, tilos volt hivalkodóan színesen öltözködni. Szigorú szabályok tiltották a káromkodást, a trágár beszédet, büntetendő dolognak számított a pletykálgatás.¹⁹

¹² Kálvin János Institutioja. 41. o.

¹³ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. 86., 103-104. o.

¹⁴ Alister E. McGrath: Kálvin. Osiris Kiadó. Budapest, 1996. 249. o.

¹⁵ Joachim Staedtke: Kálvin János

¹⁶ Kálvin János Institutioja. 43. o.

¹⁷ Uo. 47-48. o.

¹⁸ Theodor Béza: Kálvin János élete. 76-77. o.

¹⁹ Dr. Huszár Pál: Kálvin János. 53. o.

A pereskedést teljesen etikai alapokra helyezte Kálvin. A keresztényi erkölchöz leginkább az illik, hogy a vitás eseteket békés úton intézzék el a felek egymás között, valamint egymáshoz szeretettel és békességgel viszonyuljanak az emberek. Inkább tűrjék el az igazságtalanságot, mintsem a bosszúvágy ébredjen fel bennük, amit Kálvin határozottan elítélt. A nagy reformátorban felvetődött a kérdés, hogy ilyen hozzáállás mellett egyáltalán szükség van-e bíróságra? Az erkölcsi viszonyok nem adtak (adnak) lehetőséget a pereskedések megszüntetésére, de attól a tanítás lényege még ugyanaz marad. Nem értett egyet azokkal, akik teljesen elutasították a per útján igénybe vehető jogorvoslatot, mivel nem bíztak a vezetői tisztségben lévők igazságosságában. „...*A felsőbbtség Istennek a szolgálója a mi javunkra*” – írta a reformátor.²⁰ Az igazságszolgáltatás hiánya viszont szabad utat enged az igazságtalanságnak, ami úgyszintén az Istentől eltávolodott etikai hanyatlás következménye. A pereskedésről írott elmékedései Kálvinnak inkább egyfajta erkölcsi útmutatások vitás esetekben, ahol a legfőbb erények: az önuralom, az önmegtartóztatás és a becsületesség. Olyan önkontrollról van szó, amely minden keresztény ember jelleme és ismertetőjele. Folyamatosan jelen kell lennie a gondolatnak, hogy elképzelt akaratumkat Krisztus követőjeként megtehetjük-e embertársunkkal és mit szól tetteinkhez Isten. Saját dolgaink önálló felügyelete azonban nem az alávetettséget, hanem a személyi szabadságot erősíti a közösségben.

Kálvin nem veti el a halálbüntetést, mint a bűnök legsúlyosabbikának a megtorlását, sőt abban látja a törvények betartásának és magának az állam helyes működésének egyik elemét. A gyilkolást nem pártfogolja, határozottan ellenzi a kegyetlenkedést. Az ártatlanok pusztítása azonban semmilyen körülmények között sem megengedhető és szigorúan fel kell lépni ellene. Maga a halálbüntetés Kálvin szerint az elrettentés eszköze, amely megelőzi a további törvénytelenéseket. A társadalom vezetőinél éppen azt tekinti a legnagyobb hiányosságnak, hogy a kegyelmességre hivatkozva nem merik meghozni az ítéletek megszigorúbbikát: „...*akkor a kardjukat a hüvelybe dugni és kezüket a vértől tisztán tartani, miközben elvetemült emberek gonoszul öldökölve és pusztítva garázdálkodnak, olyan eljárás volna, amely távolról sem érdemelne ki számukra a jóságnak és az igazságosságnak a dicséretét, hanem ellenkezőleg a legsúlyosabb istentelenség bélyegét sútné rájuk.*”²¹ Az állam gyenge kezű vezetőit rossz irányítóknak tarja Kálvin.

A törvénykezésben nem egy mintához ragaszkodik, hanem – az isteni alapokon kívül – a helyi viszonyokat, a kor követelményeit és a nép helyzetét tartja fontosnak. A törvények Isten által adott része ezáltal mindig időszerű és változatlan marad, míg az emberi törvénykezésnek folyamatosan változnia kell. Valójában a jogvédelem és a bűnnel szembeni büntetés fontosságát emeli ki, nem azoknak a módjait. Az élethelyzetek és az emberi mentalitás mindenütt különböző, ezáltal az emberi törvénykezés is csak úgy működhet, ha ezeket tekintetbe veszi. A különféle népek törvényei közötti eltérés ezáltal nemcsak természetes, de egyúttal szükségszerű is.

Kormányzat és társadalom

A polgári kormányzatot Kálvin három részre osztja fel: vezetőségre, törvényekre és népre. Nem egyezik meg a Montesquieu általi felosztással, a törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalommal, de sokban hasonlít azokra. A „felsőbbség” ruhazza mind a három – a törvényhozói, a végrehajtói és a bírói – hatalmat, amely törvényeket hoz, betartatja azokat és ítélkezik is egyben. „...*Az a tisztük, hogy törvények őrei és érvényesítői legyenek.*”²² A törvényekről szóló részben Kálvin azt állítja: „...*hogy a törvény néma felsőbbség, a felsőbbség pedig eleven törvény.*”²³ A törvénykezésben az isteni parancsolatok és a

²⁰ Kálvin János Institutioja. 313. o.

²¹ Uo. 307. o.

²² Uo. 308. o.

²³ Uo. 309–310. o.

lelkiismeret mindennek az alapja, de földi életünk szabályozása érdekében meghozandó törvények a közösség vezetőinek a feladata. Kálvin szerint a népnek nincs igazán joga beleszólni a vezetői feladatokba, de minden egyes esetben kihangsúlyozta a hatalom birtokosainak óriási felelősségérzetét és a magasfokú erkölcsi hozzáállás szükségességét, amelyek nélkül lehetetlen irányítani. A felsőbbségnek a kálvini elvek alapján szinte teljes, osztatlan hatalmi jogkörrel, de egyben óriási felelősségtudattal kellett rendelkeznie. Az isteni törvényekből kiindulva valószínűleg fel sem merült Kálvinban a mai különböző és elválasztott hatalmi ágak akkori összefonódása következtében a visszaélések lehetősége. Ha a vezetőket az Úr hagyja jóvá – hiszen minden hatalom Istentől ered –, így ők magát képviselik, s ennek eleve ki kellene zárnia mindenféle törvényteleniséget. *„Jól meglássátok, amit cselekesztek, mert nem ember nevében ítélték, hanem az Úrnak nevében, aki az ítéletben veletek lesz. Azért az Úr félelme legyen rajtatok. Vigyázzatok arra amit tesztek, mert az Úrnál, a mi Istenünkénél nincs hamisság (Zsolt. 82:1). Mindez serkentésükre szolgálhat hivatásukban, mert arra tanítja őket, hogy ők Istennek a helytartói, és a rájuk bízott tartomány igazgatásáról Öneki kell majd számot adniok”.*²⁴ Arra céloz ezzel, hogy óriási felelősség és tisztesség a vezetők közé tartozni, akiket Isten bízott meg a feladattal. A vezetők számára Isten, a köznép számára pedig Isten és a „felsőbbség” tettei jelentenek példát. A példamutatás egyben üzenet is, hogy Krisztus hűségese követői vagyunk. A közösség irányítóinak hivatástudatától függ lényegében a társadalom egészséges közérzete.

Kálvin leírása szakít azzal a hagyományos felfogással, hogy csak az uralkodók – királyok és fejedelmek – hatalma ered Istentől. A hatalom isteni eredetét fejt ki műveiben, így tehát a „felsőbbség”, a közösség választott vezetői, a polgári közigazgatás is teljes jogú – vallási és társadalmi – elismertséget kapott. A nagy reformátor bibliai példára hivatkozik, amikor a társadalom vezetőinek hivatásáról ír, amiben egyaránt említi, s ezáltal összeveti az uralkodói és a „világi előljárói tisztet”. *„Nem szabad tehát most senkinek sem kétségbe vonnia, hogy a polgári hatalmasság hivatása nem csak szent és jogosult dolog az Isten előtt, hanem különös szentséggel is bír és a mi egész emberi világunkban minden másnál sokkal nagyobb tiszteletre is méltó.”*²⁵ Ezzel tehát Kálvin elfogadottá tette és bizonyos tekintetben megalapozta a polgári társadalmi berendezkedést.

Szintén erre utal – amivel azonban a továbbiakban nem kívánunk részletesebben foglalkozni – az egyházban a presbiterek tisztsége. A Genfben végzett gyakorlati reformmunkája során arra a meggyőződésre jutott, hogy a fokozott egyházfegyelemre egyre nagyobb szükség van és a „pásztori” tisztséghez tartozónak tekintette az igehirdetést és a sákramentomi szolgálaton kívül a hívek állandó felügyeletét is. Az ősegyház példájára hivatkozva Kálvin már az 1537-ben kidolgozott genfi egyházi rendtartási tervezetében (*Articles...*) az egyházi előljáróságba be kívánta vonni a hívek közül az olyan erkölcsös életű férfiakat, akikre a város egy-egy kerületében a hívek gondozását rá lehetett bízni és akiknek a tanácsa fegyelmi esetekben döntések alapjául szolgálhatott. Ez a gondolat folytatódik az 1541-es rendtartás (*Ordonnantes*) és 1543-tól kezdve az Institutio későbbi kiadásában. Így alakult ki a presbiter tisztsége és a presbitérium mint egyházkormányzó testületi (kollegiális) szerv, amely a református egyházak fejlődését a tiszta önkormányzat irányába vezette.²⁶

A kormányzati formáknak, akár csak a törvénykezés módjaival kapcsolatban, nem tulajdonít komolyabb jelentőséget Kálvin. Három különbözőt említ meg: a királyságot, a nemesi kormányzást és a népuralmat. Mindháromnak felsorolja a lehetséges hátrányait, miszerint a királyság könnyen válhat zsarnoksággá, a nemesi kormányzás néhány ember párturalmává, a népuralom pedig lázongássá. Nem a formát tekinti fontosnak, hanem a kereteket, a körülményeket, amelyek között működnek. Minden népnek tehát egyedül kell kialakítania a számára legmegfelelőbb berendezkedést – azaz a kálvini nézetek szerint –,

²⁴ Kálvin János Institutioja. 302–303. o.

²⁵ Uo. 302., 308. o.

²⁶ Uo. 375–376. o.

el kell fogadnia az isteni gondviselést, az Istentől származó uralkodói hatalmat a közösség felett. Mivel – elvei alapján – a nép csak rendkívül korlátozott formában szólhatott bele a kormányzásba, így leszögezhető, hogy a reformátor nem az abszolút demokrácia és a nyilvános (a mai mindenre és mindenkire kiterjedő) politizálásnak a pártfogója. A szervezett és jól működő társadalomban mindenkinek a megfelelő helyen kell lennie és a hivatásához kapcsolódó köteleességérzettel szükséges rendelkeznie.

A közösség érdekében végzett kormányzati munkát nagyon fontosnak értékelte a reformátor. Kálvin a betegágyánál, életének utolsó napjaiban is a felelősségteljes munkavégzésre intette Genf vezetőit: „*Némelyek közönyösek és a közjót elhanyagolva csak a saját ügyeikkel törődnek, mások átengedik magukat az indulataiknak; némelyek Isten kitűnő adományait nem használják úgy, miként kellene, mások felfuvalkodnak és különös önhiúsággal azt követelik, hogy mindenki az ő véleményüket kövesse... Kerüljétek a versengéseket és minden olyan bántó magaviseletet, amely már soknak elvette a kedvét az állam javára kezdett üdvös munkának a folytatásától. Ezeket pedig úgy kerüljétek el, ha mindenki a maga rangján és hivatási körén belül marad és ha mindenki teljes odaadással teljesíti azt a munkát, amely a közügyekből reá bízott. A polgári ügyek intézésében ne adjatok... semmi helyet rokon- vagy ellenszenvnek, senki ne játsza ki kerülő utakon az igazságot, a törvények erejét meg ne gyengítsétek, ne távozzatok el az igazság és a becsület útjáról.*”²⁷

Genf kormányzási formája Kálvin korában a nemesi irányításnak felelt meg. A város vezetése a helyi patrícius családok kezében volt. A genfi kormányzat központi szervebe, a *Petit Conseil*-be testületi tagokat választani csak eléggé szűk körből lehetett. Az irányítás bizonyos részeiben demokratikus elemek is helyet kaptak. A XVI. századi Genf és az ókori Athén között a korabeli szerzők párhuzamot vontak.²⁸ A feltörekvő polgárság egyre nagyobb tényerés és a nagy tömegben beáramló emigránsok következtében a helyi kormányzást a városállamban már akkor sem lehetett a klasszikus értelemben vett feudális nemességhez kapcsolni. A nemességnek nemcsak ranggal, hanem nemes lélekkel is párosulnia kellett.

Az államok közötti konfliktusok esetén nem veti el az igazságos, a haza megvédése céljából vívott háborút. Abban az esetben a hadüzenet joga is a többséget illeti meg, de kihangsúlyozza, hogyha a háború végül is a béke érdekében való, akkor előtte minden más békés módot meg kell próbálni a fegyveres konfliktus elkerülése érdekében.²⁹ Az országra törő személyt, rangjától függetlenül, bűnözőnek tekinti. A gondolatmenetből kiejlik a törvény előtti egyenlőség elve is, mivel a törvénysértés büntetésének a mértéke nem a pozíciótól, hanem az elkövetett bűn nagyságától függ.

A reformátor említést tesz a honvédő hadsereg, az államközi szerződések és a védelmi objektumok fontosságáról. Részleteiben nem elemzi ezeket, nem az állam katonai feladatainak a leírása munkájának a célja. Mindössze realitásaiban látja a világot, és – mint több helyen utal rá – Isten országának eljöveteleig az emberi viszonyokat is figyelembe kell venni, az ellentétekkel és viszályokkal is szükséges számolni. Így az adók és vámok általi állami jövedelmek egy részét az említett dolgokra kell fordítani.

A társadalmi béke egyik alapja Kálvin szerint a vezetőknek alárendelt teljes körű engedelmesség, ami az élet minden területén megmutatkozik. Az megnyilvánulhat közvetlen és közvetett formában egyaránt, azaz ugyanazt jelenti az uralkodó személyes szolgálata, mint a törvények és az állammal szembeni kötelezéseink betartása is. A rossz uralkodót Isten büntetésének tartja, akiknek az emberek nem mondhatnak ellent. Az igazságtalan társadalomban is először a fennálló törvények alapján a köteleések betartása a legfontosabb.

A XVI. századi francia vallásháborúk következtében erőteljesen felvetődtek a társadalomban a királyi hatalom korlátozására irányuló törekvések. A zsarnoki hatalommal

²⁷ Theodor Béza: Kálvin János élete. 76–77. o.

²⁸ Alister E. McGrath: Kálvin. 120–121. o.

²⁹ Kálvin János Institutioja. 308. o.

szembeli ellenállást egyes csoportok a nép kötelességévé (és nem egyszerűen csak jogává) akarták tenni. Kálvin elismerte, hogy olykor az uralkodó túllépi hatáskörét és szembekeverül Istennel, s akkor az uralkodó elveszíti a hatalomhoz való jogát. Ilyen esetekben a magisztrátusok (s nem a nép) bizonyos (általa nem meghatározott) formában fölléphetnek az uralkodók ellen. Az egész lényege az, hogy a zsarnoknak ellen kell állni. Az Istennek való engedelmisség kötelessége fölötté áll bármely földi uralkodó iránti engedelmisség kötelezettségének.³⁰ Kálvin János Pál apostolra hivatkozik: „Krisztus azért váltott meg olyan drága áron, amilyent a mi váltságunkért fizetett, hogy többé ne adjuk oda magunkat emberek gonosz kívánságainak, még sokkal kevésbé istentelenségnek szolgálatára” (I. Kor. 6:20.).³¹

A társadalmi rendre törekvés Kálvinnál az Istenhez vezető úton a földi élet helyes berendezkedését jelenti, ezért csak a törvények szerint élő közösség a természetes állapot. Ahogy a lélek és a test egységben van egymással, olyan összhangban kell lennie az emberi törvénykezésnek és magának a kormányzásnak Isten dolgaival. A kettőt azonban megkülönbözteti, mint természetest a szükségéstől: „... Az legyen a megkülönböztetés, hogy más a földi dolgok megismerése és más az égieké. Földieknek azokat a dolgokat nevezem, amelyek nem érintik Isten országát, az ő valódi igazságát s a jövő élet boldogságát, hanem a jelenlegi étellel kapcsolatban és összefüggésben, valamiképpen ennek a határai között maradnak...”³² A kormányzatok közül az egyik – megfogalmazása szerint – a „lélekre vagy a belső emberekre terjed ki”, a másik – a polgári életre, a „külső jó erkölcsök fenntartására” irányul.³³ *Az első csoporthoz tartoznak az államkormányzás, a gazdaság és mindenféle kézművesség és a szabad tudományok... El kell ismernünk, hogy mivel az ember természetétől fogva társas lény, a társas élet ápolására és fenntartására a természeténél fogva is hajlandó. Látjuk azért, hogy minden ember lelkében vannak valamiféle polgári tisztességre és rendre irányuló általános benyomások. Ezért lehetséges, hogy senkit sem találhatunk, aki meg ne értené, hogy törvényekkel kell szabályozni minden emberi közösséget. Mind a szabad tudományok, mind a kézművesség megtanulására van mindnyájunkban valami képesség, s ezekben is létezik az emberi élme ereje... Ha meggondoljuk, hogy az igazság egyetlen formája Isten lelke, magát az igazságot sem vehetjük meg és nem vehetjük semmibe bárhol is jelenik meg, ha nem akarjuk Isten lelkét megsérteni”.*³⁴ A lelki szabadság, amely Krisztuson kívül nem tűr el semmiféle alávetettséget, összeegyeztethető azzal az anyagi léttel, amire jellemző a „polgári szolgaság”. A lélek és test kettősségét így helyezi át a mindennapi életbe. Azonban a szolgaság fogalma nem azonosítható a teljes emberi függéssel, hanem a már korábban említett emberi kötelesség- és hivatástudatot jelenti. A polgári kormányzat fontosságát erőteljesen kiemeli, hiszen amíg nem jön el Isten országa, addig az emberek életének az irányítása az emberi hatalom feladata. A társadalmi béke és összhang, erkölcs és tisztesség, rend és nyugalom, magának a jólétnek a megteremtése jelentik az alapvető elvárásokat. Az említett kettősség azonban nem kettős életet jelent, hiszen a polgári rendtartásnak kell gondoskodnia Isten törvényeinek és a vallás tekintélyének a biztosításáról.

A kálvini eszmék társadalmi hatása

Max Weber *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme* című művében a kálvini nézetek erőteljes társadalmi hatását az eleve elrendelés gondolatiságából kiindulva teológiai szempontból magyarázza. A tanulmányban eddig igyekeztünk elkerülni,

³⁰ Alister E. McGrath: Kálvin. 202. o.

³¹ Kálvin János Institutioja. 325. o.

³² Válogatás Kálvin János műveiből. 120. o.

³³ Kálvin János Institutioja. 298. o.

³⁴ Válogatás Kálvin János műveiből. 120. o.

hogy Kálvin eszméinek azon téziseivel foglalkozzunk, amelyeket nem lehet egyenesen összekapcsolni a konkrét társadalmi hatásokkal. Webernél ez a gondolatsor azonban olyannyira erőteljes, hogy érintőlegesen említést kell tenni róla. Az óvatosság kedvéért előrevetíti, hogy a dogmatikai vizsgálódása a teológiában képzettek számára elszietettnek és felületesnek tűnhet.³⁵ Megfogalmazása azonban nem elméletének hibás voltára, hanem bizonyos teológiai szempontok leegyszerűsített áttekintésére utal.

Az eleve elrendelés egyik következménye az volt, hogy a kálvinizmus nem egyes jó cselekedeteket várt el a híveitől, hanem a rendszerré emelt tettek által az üdvözülést. „*Noha Isten egyedül könyörületessége miatt fogadja be övéit az életbe, mégis a jócselekedetek által vezeti be őket ennek birtokába azért, hogy aszerint a rend szerint teljesítse bennük munkáját, amelyet eltökélt. Így egyáltalán nem csodálatos, ha ezt mondják, hogy cselekedetek szerint veszik el a jutalmukat az emberek, mert ezek a cselekedetek kétségtelenül a halhatatlanság koronájának elnyerésére készítik elő őket. Sőt ilyen módon igen helyesen mondják róluk, hogy saját üdvösségüket készítik (Fil. 2:12), amikor jócselekedetekkel foglalatoskodva az öröklétről elmélkednek. Ebből nyilvánvaló, hogy a „cselekedni” ige semmiképpen sem ellentétes a kegyelemmel.*”³⁶ Ezáltal fokozatosan kialakult a következetes, tervszerű emberi életvezetés. Az Istennek odaszánt élet komoly önfegyelmet és önellenőrzést kívánt mindenkitől, s csak az adhatott esélyt az ember felemelkedésére a természeti állapotból az üdvösség állapotába. Nem a külsőségektől tette függővé az ember hitének a megélését, hanem attól, hogy mennyire él bennük Krisztus, azaz hogyan viszonyulnak szeretteikhez, embertársaikhoz, munkájukhoz. Ez vezetett egyfajta protestáns aszkézis kialakulásához. A XVI. században élt német reformátor, Sebastian Franck gondolata szerint minden keresztény legyen szerzetes egész életén át. Az így kialakult aszkézis igyekezett az embert személyiséggé nevelni, lehetővé tenni az éber, tudatos világi életet, s az életvezetésben rendet teremtett.³⁷

Roland H. Bainton, a XVI. század neves kutatójának a megjegyzése szerint, ha a kereszténység komolyan veszi magát, vagy le kell mondania a világról, vagy meg kell változtatnia azt.³⁸ A kálvinizmus szemlélete felbontotta a középkori statikus világrendet és megváltoztatható társadalmi rendet kínált fel. A születés és a hagyomány korábban meghatározta az egyén helyzetét a közösségben. A kálvinizmus szerint az egyén helye a világban részben saját erőfeszítéseitől függött. Az a társadalmi rend, amely közösségi tevékenysége folytán igényt tarthatott, de lehetőséget nem kapott a társadalmi felemelkedésre, nagyon vonzódott a kálvini eszmeiség irányába.³⁹ A hagyományos nemességet, a régi szokásokat, a tradicionális felfogást Alister E. McGrath lényegében tehetetlenségi erőnek nevezi. Értelemszerűen a fejlődés is csak addig tart, amíg az előző kor haladó irányvonala le nem cseng egy későbbi korban. A haladás gyengülésére, avagy az eszmék elavultságára reagál a társadalom egy rétege, amely új ideákkal képes előrevinni a közösséget. A világi tevékenységet helyeslő teológiai-etikai nézetek morálisan legitimizáltak olyan gazdasági cselekedeteket, amelyek felszabadulva az erkölcsi nyomás alól sokkal nagyobb erővel hatottak a társadalomban, sőt fokozatosan annak meghatározójává váltak.

A kálvinizmus megtalálta a mértéket a teljes elzárkózás és a világiakkal való azonosulás között. Erkölcsi magyarázatot adott a becsületes úton megszerzett pénzre, sőt a tőkefelhalmozásra is. Ezáltal válhatott a kálvini tanítás a *modern világ elemi impulzusává*.⁴⁰

³⁵ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. 120–121. o.

³⁶ Válogatás Kálvin János műveiből. 220. o.

³⁷ U.o. 162–170. o.

³⁸ Alister E. McGrath: Kálvin. 234. o.

³⁹ U.o. 240. o.

⁴⁰ Alister E. McGrath: Kálvin. 240. o.

A középkorban és a kora újkorban az emberek életében olykor az egyetlen biztos pontot a bizonytalan életben a túlvilág jelentette. A hívó ember nem pusztán a jelenben gondolkodott. Az üdvözülésre azonban Isten kegyelméből csak egy vallásos-erkölcsös élet adhatott lehetőséget. A felvilágosodás és az ész filozófiájának a megjelenése általában véve magával hozta a vallás és a túlvilág kritikáját, mint a megtapasztalhatatlan jelenségekben való kételkedést. A nagy francia forradalmat és annak eszméjét a szocializmus bizonyos mértékben példának tekintette. A szocialista világrend egyház- és hitellenes ideológiája a vallást ellenségként kezelte, Marxra hivatkozva a *nép ópiumának* nevezte azt. A marxizmus-leninizmus eszméje nem adott teret és lehetőséget a másként gondolkodásra, s egyedüli uralkodó nézetként létezett a társadalomban. Ennek közvetlen következménye az lett, hogy a kálvinizmus (ahogyan az összes vallási irányzat) minden téren, mint református vallásosság és – ennek következményeként –, mind társadalmi közgondolkodás erősen visszaszorult. A kálvinizmus által megfogalmazott személyes önkontrollt egyfajta állami szabályozás váltotta fel, amely az „új ember” nevelésének egyik alappillére lett.⁴¹ A társadalmi szerep és az erőteljes ideológia – még ha hibás is – határozottan nyomon követhető volt. A szocialista világrend felbomlása után a feléledő vallásosság a tömegek részéről inkább csak a külsőségekben nyilvánult meg, az igazi mondanivaló lényegét kevesen értették. Erre utal a vallási élet visszaszorulása, „népszerűtlensége” a jelenben, összevetve azt az 1990-es évek első felével. Az állami kontroll megszűnése, valamint a vallási nézetek felületes jelenléte a társadalomban – lényegében egy eszmei űr – képtelenné, s ezáltal védtelenné tette a kelet-európai közösségeket a nyugati kultúrkörből származó szabadság és szabadosság éles megkülönböztetésére. Az ideológiai materializmust egy kézzel fogható anyagiasság – a pénz materializmusa és az abból származó virtualitás – váltotta fel. A távlati gondolkodás helyett sok esetben megjelent az önmegvalósításnak, a jelen megragadásának gondolata, az „élj a mának” jelszava. Azonban közösségi elfogadottság nélkül nincs társadalmi béke és nem létezik önmegvalósítás. Kálvin nézetei a társadalomról és a közösségekben fejlődő egyénről útmutatást jelenthetnek a jelen értékválságában és eszmei káoszában.

A kálvini eszmék nem a világ folyásának békés szemléletére helyezik a fő hangsúlyt, hanem annak a pozitív átforgatására. Mindez természetesen teológiai-etikai alapokon nyugszik. A cél nem egy teljesen új életforma és szemlélet bevezetése, hanem az állandó, örök értékek gyakorlati alkalmazása. Így a kálvini társadalmi gondolkodás egy olyan haladási irányt jelent, amelynek célja maga a változatlanóság.

IRODALOM

- Dr. Huszár Pál: Kálvin János. Kálvin Kiadó, Budapest, 2009.
 McGrath, Alister E.: Kálvin. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
 Molnár Antal: Luther Márton reformjai. História. 2005/9. szám.
 Palacký, Frantisek: A huszítizmus története. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984.
 Tóth István György: A tridenti zsinat. Rubicon történelmi magazin. 1991/6. szám.
 Válogatás Kálvin János műveiből. Összeállította: Dr. Bolyki János. Kálvin Kiadó, Budapest, 1996.
 Weber, Max: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
<http://mek.oszk.hu>. Joachim Staedtke: Kálvin János. Megismerés és formálódás. Vásárosnamény, 2009.
www.lib.jgytk.u-szeged.hu. A reneszánsztól a XVIII. századig.

Források:

- Béza, Theodor: Kálvin János élete. Kálvin Kiadó, Budapest, 2004.
 Kálvin János Institúciója. Fordította: Dr. Victor János. Kossuth Nyomda, Budapest, 1995

⁴¹ Természetesen ezzel korántsem arra célunk, hogy csak a kálvinizmus szenvedte meg a szocializmust, hanem írásunk témáját tekintve elsősorban arra irányítjuk a figyelmet.

A-19 Acta Beregsiensis. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ. – Ужгород: ПоліПрінт, 2010 – 248 с.
ISBN 978-966-2595-01-7

«Acta Beregsiensis» є науковим виданням Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ. Даний том вміщує дослідження угорською, українською, англійською та німецькою мовами за перше півріччя 2010 року. До випуску ввійшли публікації викладачів та студентів інституту, а також закордонних науковців у сфері мовознавства, літератури, історії, педагогіки, біології, економіки та інших наук.

УДК 001(477.87)

ББК 72.4(4УКР-43АК)

Наукове видання

Acta Beregsiensis

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2010/2

Том ІХ, № 2

РЕДАКЦІЯ: *Козут А., Пенцкофер І.*

КОРЕКТУРА: *Г. Варцаба І.*

ВЕРСТКА: *Гороній А.*

ОБКЛАДИНКА: *К&P*

ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК: *Орос І., Шовш К.*

Здано до складання 14.04.2010. Підписано до друку 17.05.2010.

Папір офсетний. Формат 70x100/16.

Умовн. друк. арк. 19,9. Тираж 250. Зам. 428.

СП "ПоліПрінт", м. Ужгород, вул. Тургенева, 2.